

## A humanizmus paradoxona

Orwell – Dick – Doctorow

1 BARCSI Tamás,  
*Spekulációk a szabadságról – negatív utópiák = Kontrafaktumok. Spekulatív fikció és irodalom*, szerk. KESERŰ József, H. NAGY Péter, Selye János Egyetem Tanárképző Kara, Komárom, 2011, 57.

2 Susan GREENFIELD,  
*Identitás a XXI. században*, ford. GARAI Attila, HVG Kiadó, Budapest, 2009, 129.

Közhelynek számít az irodalomtörténet-írásban és a kultúrtörténetben (de még a science fiction alternatív hagyományában is), hogy a 20. század első felének klasszikus negatív utópiái, azaz antiutópiái vagy disztópiái közül George Orwell *1984* című alkotása – mely „a teljes szabadságnélküliség örült rendszerét képzei el a 20. század totális diktatúráinak tapasztalatai alapján”<sup>1</sup> – bizonyult a legmaradandóbbnak. Ez az értelmezéstörténetileg abszolút igazolható fejlemény, illetve az, hogy az *1984* kultúratudományi kontextusban is beszédképes maradt (vagy az lett újra) minden bizonnyal a mű poétikai szemléletformáival, az áttetsző jelentésképzést elbizonytalanító megoldásaival áll szoros kapcsolatban. Bényei Tamás *Az ártatlan ország* című alapvető monográfiájának ide vonatkozó fejezete (*Az Ezerkilencszáznyolcvannégy és a regény ideológiája*) beláthatóvá teszi, hogy Orwell teljesítménye nyelvi-poétikai szempontból valóban túlmutat a politikai és a lélektani allegorizálás (pontosabban allegorézis) keretein. A következőkben néhány összefüggés erejéig felvillantom az adott „orwelli” dilemmát, majd rekontextualizálom a centrális problémát a közelmúlt (a technokultúra) tapasztalata alapján. Szem előtt tartva azt a situációt, melyet Susan Greenfield így foglalt össze:

Mindazok, akik a XX. századi nyugati kultúrába születtek bele, magától értetődőnek vették, hogy a titkos gondolatok és a személyes nézetek az ember privát belső világában maradnak – ezért bilincselte le az egész nyugati civilizációt a pusztá gondolat, hogy ezt a belső világot meg lehet sérteni. De mára már a nyugati civilizációnak is megvan a maga Nagy Testvére: újabban sajnos attól kell tartani, hogy a nemzetbiztonsági aggodalmak irányította technika fosztja meg a nyugati embert legféltettebb kincsétől, áttörve az oly sokra tartott magánélet, a magánérzelmek és személyes gondolatok egyetlen angol szóval kifejezhető tartományra, a szent »privacy« eddigi sértetlen határait.<sup>2</sup>

### Az *1984* ideológiája vs. retoricitása

Induljunk ki abból a releváns megfigyelésből, hogy az *1984* témává teszi a regénydiskurzus működését és ideológiáját is. Óceánia olyan antinarratív világ, melyben csak antiregények szülehetnek. Egyfelől a gépek által alkotott szövegtípus a szubjektivitás kizárásával készül, központilag meghatározott panelekből épül fel, vagyis regénytermésként azonosítható. Másrészt íródik a főszereplő, Winston naplója, amely egyfajta szubjektív, automatikus írásként folyamatosan elakad,



összefüggéstelen, és még a szerzője számára is értelmezhetetlen. Ez nem tévesztendő össze az elbeszélő hang Winstonra vonatkozó állításával, melyek egy része viszont regényszerű, mint például a hatodik fejezetben elbeszélte történet, melynek töredékes változata Winston naplójának utolsó bejegyzése. Első közelítésben a két antiregénymodell (tehát az óceániai és a naplót) ellenpontozza az általunk (tehát a pragmatikai olvasók által) olvasott szöveg tételezett normalitása.

Ennek az alapképletnek a konstatálásánál az elemzők nagy része megáll, a helyzet azonban bonyolultabb (továbbgondolandó), ugyanis Orwell műve destabilizálja ezt a szerkezetet és az általa közvetített ideológiát. Nem is azzal a lehetséges – és a recepcióban mindvégig kitüntetett – stratégiával, hogy a szöveg első fele útban van a regénnyé válás felé, míg a második rész az első óceániai stílusú eltörlése; hanem azzal, hogy a regényhang a történet centrális trópusának, a humanista szubjektumnak a rögzíthetőségét is kikezdi. Winston azzal, hogy vállalja, a Párt elleni küzdelemben – értsd: a humanista ideológia érdekében – gyermekeket is hajlandó feláldozni, embertelenné válik. Tehát a főhős egyrészt képtelen regényszerű szöveget írni, másrészt éppen ott lesz regényszerűen értelmezhető figura, amikor az ideológiaellenes ségként működtetett regény ideológiai alapjai romba dőlnek.

A történetből levonható konklúzió alapján – fogalmazza meg Bényei Tamás találóan – a humanizmust védő szöveg végkicsengése poszt-humanista, amennyiben az önmagára hagyott, tiszta szubjektum vagy rossz, vagy nem is létezik, hiszen a szubjektum megképződéséhez mindenképpen szükséges a személyes és a nyilvános szféra közötti közvetítő rendszer, a szimbolikus rend, amely nélkül az intimszféra bensőségessége artikulálhatatlan marad.<sup>3</sup>

Orwell műve innen nézve olyan meta-regénydiskurzusként értelmezhető, melynek éppen azért kérdőjelezhető meg a szubjektum belső világát az elnyomó hatalom külső inváziójával szembeállító olvasata, mert megfelelnek a humanizmus alapvető paradoxonáról. Ugyanakkor ez a fejlemény horizontot nyithat olyan retorikai interpretációknak is, melyek aztán abból indulnak ki, hogy a humanista szubjektum illuzórikussága és lelepleződése egy másik elbeszélésbe illeszkedik, melyben viszont lényeges szerepet játszik az erről való tudás. Ez a megkettőződés tehát arra épül, hogy Orwell szövege nem más, mint a *humanista ideológia trópusát dekonstruáló allegorikus elbeszélés*.

Kérdésként vetődik fel, hogy ez a retorikai olvasat milyen viszonyban van a regényhanggal. Bényei Tamás ezen a ponton utal a könyv egyik kulcsjelenetére, az önreflexív olvasásszínre. „A regényírógépeken készült szövegek és Winston naplója abnormális, regényként olvashatatlan szövegek, antiregények; szerepel azonban még egy könyv a regényvilágban, amely ugyan nem regény, bizonyos szempontból mégis ez felel meg legjobban a regény performatív és címzettségbeli alapfeltevéseinek. Goldstein könyvéről van szó, amely tehát nem regény, Winston mégis regényként olvassa.”<sup>4</sup> A karoszekben olvasó magányos ember mítoszának felvillantása (mint fel-

3 BÉNYEI Tamás, *Az ártatlan ország: Az angol regény 1945 után*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debreceni Egyetem, Debrecen, 2003, 175.

4 *Uo.*, 177.

forogató tevékenység), majd romba döntése szintén olyan mozzanat, amely bekapcsolható a fenti gondolatmenetbe. Az egyéni szabadság utópiájaként színre vitt jelenet ugyanis az antiutópikus mozzanatok beíródását „tartalmazza”. (A patkányok motívuma a 101-es szobára utal, a kép mögé rejtett telekép ellehetetleníti az intimitást, a könyvnek – mint kiderül – nem Goldstein a szerzője.)

A magányos olvasó képének destrualása azért sem elhanyagolható effektusa a történetnek, mert Winston egy olyan kvázi regényben ismerne önmagára, amely a totalitárius ideológia leleplezője, de maga is ideológiai konstrukció. Ez metafiktív szinten azt is jelentheti, hogy Orwell regénye (és minden regény) ugyanígy működik, vagyis a legliberálisabb regény is óceániai regény. A retorikai olvasat konklúziója tehát aligha lehet más:

*Az Ezerkilencszáznyolcvannégy kettős tükör mind a regénynek, mind a regényolvasónak, s ekként önmagának is: a szöveg egyszerre védelmezi és kritizálja a regénydiskurzust mint a liberális humanizmus ideológiai leképeződését, egyszerre állítja és tagadja önmaga regénységét, s ekként a két tükörkép közötti, dialektikus és allegorikus szerkezetbe is rendezhető végtelen ingadozásban marad felfüggesztve.<sup>5</sup>*

Ez az oscilláció lehet a magyarázat arra, hogy Orwell műve – retorikai szempontból – miért maradandóbb és beszédképesebb műfajtársainál.

## Philip K. Dick, a másik látnok

Dick 20. század derekán írt sci-fijeit olyan technológiai és társadalomtörténeti ötletek kavalkádjára épülnek, melyek rendre bejöttek, megvalósultak az utóbbi évek során. Ezek közül elevenítsük fel a *Különvélemény* című novella alapötletét, mely korunk egyik legégetőbb „orwelli” dilemmájával szembesít.

A történetben három mutáns látnok jövődoléseire épül az ún. profilaktikus bűnmegelőzés, amely statisztikai módszeren nyugszik. A rendőrség ez alapján tartóztatja le azokat, akik bűnt fognak elkövetni, de – paradox módon – még nem tettek semmit. Ebből az előfeltevésből kiindulva a novella a következő logikával szembesít: a prekogok közül a Donna által megjósolt időösvényen Anderton (a rendszer alkalmazója, akit a következő bűneset elkövetésével vádolnak) gyilkos lesz; a különvélemény, Jerry látomása szerint Anderton tudomást szerez a többségi jelentésről, ezért ezen az időösvényen nem öl meg senkit; a Mike által látott időösvényen Anderton a második jelentés megismerése után meggondolja magát és gyilkosságot követ el.

Vagyis három különvélemény van, melyek egymás folytatását adják. Valóban a többségi vélemény érvényesül, de oly módon, hogy a második érvényteleníti az elsőt, a harmadik pedig a másodikat. A többségi jelentés illúzióját az hozza létre, hogy a három eltérő verzióból kettő egy bizonyos ponton egyezik. A novella a Mike által jósolt időösvény kialakulását beszéli el, tehát azt a különvéleményt olvassuk, amely felülírja a másodikat, s ez által az elsőt is. Dick szövege ily

módon az időösvények kereszteződését és a jövő geneziséét viszi színre, azt a folyamatot, melyben az alternatívákból létrejön a tényleges történelem.

A jövő kiszámítása a következőn alapul: „[R]itkán, mondhatni kivételes esetekben fordul elő, hogy a három jósnok véleménye tökéletesen egyezik. A leggyakrabban az a helyzet, hogy két jósnok ugyanazt jelzi előre, míg a harmadik jelentése kissé eltér ettől. Így tehát létezik egy többségi jelentés, valamint egy kisebbségi jelentés, vagyis különvélemény. A különvéleményben valamelyik mutáns kissé másként jelöli meg a majdan lezajló események helyét és időpontját. Ez még nem azt jelenti, hogy valamelyik vélemény hibás. Erre vonatkozóan a »lehetséges jövők« elnevezésű elmélet ad magyarázatot. Ha csupán egyetlen időösvény létezne, nem lenne jelentősége az előrejelzéseknek. Mivel nem lenne más alternatíva, hiába lenne a birtokunkban a megfelelő információ, nem tudnánk megváltoztatni a jövőt.”<sup>6</sup> Dick műve tehát eljátszik egy olyan eljárással, amely lehetővé teszi a jövő átírását, ám az ártatlanok letartóztatásán, kiiktatásán alapul.

Ez a félelmetes képzet a ma emberének ismerős lehet valahonnan. A megközelítéshez vegyük szemügyre az *Amerika Kapitány – A Tél Katonája* című film alapkonfliktusát. A történetben központi szerepet játszik a globális problémák kezelésére létrejött titkos ügynökség, a S.H.I.E.L.D. Az ENSZ anno Nick Fury-t (Samuel L. Jackson) bízta meg a szervezet vezetésével, aki a szuperhősök bevetésével sikeresen oldotta meg a legfenyegetőbb szituációkat is (vö. *Bosszúállók*). Az *Amerika Kapitány* folytatásában Fury kezéből kicsúszik az irányítás, az ügynökséget megkaparintja a Hydra, s egy nagyszabású akció veszi kezdetét. Számunkra most csak az utóbbi és annak logikája érdekes.

A hajsza egy pontján Amerika Kapitány (Chris Evans) és a Fekete Özvegy (Scarlett Johansson) eljut egy titkos bunkerbe, ahol megtalálják az Arnim Zola által kifejlesztett mesterséges intelligenciát. A tudós megemlíti, hogy alkotott egy Víziónévű algoritmust, amelyről később megtudják, hogy az emberek cselekedetei alapján képes kiszámítani a jövőt, ami által lehetőség nyílik a rossz dolgok elkerülésére. Ehhez azonban potenciális elkövetők millióit kell kiiktatni. A Hydra ezt a programot indítja el, felhasználva a S.H.I.E.L.D. által kifejlesztett csúcsfegyvereket. A Dick-féle kérdésfelvetés világosan kivehető, azzal a különbséggel, hogy itt a mutánsokat egy olyan algoritmus helyettesíti, amely lehetővé teszi az előrelátó tisztogatás expanzióját.

Az *Amerika Kapitány* is közelebb vihet annak a szituációnak a megértéséhez, amely aktuális tapasztalatnak számít mostanság. Miről is van szó? Világunkat át- meg átszövik az elhárító-rendszerek.

9/11 után – írja L. Varga Péter *Színre vitt terror* című kitűnő tanulmányában – az ENSZ elsődleges céljává a védekezés, a megelőzés vált, ami azonban már deklaratív jellegében fölhatalmazhatta az USA republikánus vezetését arra, hogy legitim módon hirdessen – megelőző csapásként értett – háborút az egyébként arc nélküli, ily módon a rettegés fokát emelő terrorizmus, továbbá az Egyesült Államokat »veszélyeztető« távoli országok ellen.<sup>7</sup>

6 Philip K. DICK, *Különvélemény*, ford. SZÁNTAI Zsolt = Uő., *Különvélemény*, Szukits Könyvkiadó, h. n., 2002, 28.

7 L. VARGA Péter, *Színre vitt terror: 9/11 médiarheológája* = Uő., *Az értelem rácsai: Esemény, filológia, megértés az irodalomban*, PRAE.HU, Budapest, 2014, 48.

8 Philip K. DICK, *Pesszimizmus a science fictionben*, ford. ROBOZ Gábor = Uő., *Csúszkáló valóságok*, Agave Könyvek, Budapest, 2009, 90.

9 Az Orwell-mű utóéletének van egy jelentékeny magyar fejezete is. Lásd ehhez: KACSINECZ Krisztián, „Hamis a mosoly a hatalmas arcon”: *Orwelli hatások a 80-as, 90-es évek magyar szubkultúráiban*, Opus 33, 2014/6., 78–88.

Valóban, a terrorelhárítás lényege, hogy részben olyan célpontokat szemel ki, melyek valószínűleg elkövethetnek valamit. Ennek következtében hamar kialakul egy olyan paranoid kép az ide tartozó szervezetekről, hogy *mindenkit* lehetséges merénylőnek tekintenek.

De talán nincs is mit csodálkozni azon, hogy Dick megjósolta a 9/11 utáni bűnüldözési stratégia alapelvét. *Pesszimizmus a science fictionben* című esszéjében így fogalmazott az író 1955-ben: „Bizonyos értelemben minden felelős író akaratlanul is betölti a vészmadár szerepét, mert ez a vész ott lóg a levegőben; az állítás a sci-fi szerzőkre pedig még inkább igaz, amennyiben a műfaj mindig is a tiltakozás médiumának számított. A science fictionben nem elég, ha az alkotó hajlandó eljátszani Kasszandra szerepét, egész egyszerűen köteles megtenni ezt.”<sup>8</sup> Innen nézve Dick valójában csak eleget tett annak a követelménynek, amelyet a szóban forgó médium szabott ki rá. A tudományos fantasztikum szempontjából ugyanis a jövőt csak részben fedi homály.

## Újabb 1984-olvasatok

A Dick utáni horizontból kiemelnénk két olyan művet, melyek alapján további kontextusok rendelkezhetők az 1984-hez.<sup>9</sup> David Mitchell *Felhőatlász* című regénye, mivel hat olyan történetből áll, melyek nyelvileg, formailag, műfajilag stb. eltérőek, és ezek között az ötödik „orwelli” világot tár elénk, alkalmas arra, hogy az 1984-et a tőle részben elütő, de mégis regényszerű kompozíciók fényében vizsgáljuk. A *Felhőatlász* úgy áll össze egy hetedik történetté, hogy közben az antiutópia a többi műfaj közé ékelődve kitermeli ugyanazt a tartalmat, amit a többi is, csak ezt más médiumként teszi; miközben a másik öt történet is rendelkezik antiutópikus potenciállal, amennyiben az adott történeten belüli problematikát nem választjuk le a közvetlen szöveggörnyezetről. A regény remedializációs technikája arra is példa, hogy a médiumokban futó tartalmak kontrollálása másik médiumon keresztül lehetséges, de ezek a médiumok a saját tulajdonsá-

Ladik Katalin – Csernik  
Attila: **Testköltészet**, 1973



gaik közbejöttével mégis megoldják az „üzenet” kifejeződését (és nyilvánvalóan materiális nyomokat hagynak rajta). Innen nézve nem rossz kérdés, hogy az 1984 „maradandóságához” ironikus módon nem az járult-e hozzá leginkább, hogy más médiumok magukba építették annak komponenseit. (Vesd össze: az orwelli szöveg miközben látszólag leleplezte azt, hogy a végtelen háborús helyzet egy elnyomó hatalom önlegitimációjaként szolgál, beépült a hidegháború ideológiájába, sőt annak egyik meghatározó mítoszává változott.)

A másik példa Cory Doctorow *Kis Testvér* című alkotása, melynek kapcsolata az 1984-gyel több szempontból is érdekes. A kanadai szerző bizonyos körökben kultikus, mások által pedig kárhoztatott művének főhősei ifjú titánok, hackerek, akiknek tevékenysége egy olyan hatalom ellen irányul, amely a humanista gondolat deklarálásán és a biztonsági rendszereken alapul. (Bár tudvalevő, hogy mindegyiket fel lehet törni, ám mégis ott van az ezeken nyugvó szervezetekben az „orwelli” rendszerre válás csírája.) A *Kis Testvér* a technokultúra és az ellenkultúra, illetve az újmédiumok korának egyik legelismertebb szövegeként olyan közeljövőt mutat be, melyben a képlet az 1984-hez képest máshogy érvényesül. Nem valamely politikai nagyhatalom vagy totalitárius rendszer ugyanis az óceániai elem, hanem az amerikai terrorelhárítás. (Nem véletlenül: 9/11 média-visszhangja arról tanúskodik, hogy a terrorizmus fogalmának átértékelése, és egyáltalán, a terrorelhárítás funkciójának kiterjesztése olyan eseménysorozathoz vezetett, amelynek hatása alól senki sem vonhatja ki magát.) Míg az akció a kriptóanalízisen alapul (kódfeltörés, titkosítás, alternatív internethálózat stb.), és sikeresen zárul, ami a törvényesség helyreállítását helyezi kilátásba, addig az is nyilvánvalóvá válik, hogy nem csak az egyik oldal lepleződik le potens összeesküvőként, a szabadság korlátozójaként, hanem az eseményekben egy teljes társadalom paranoid jellege nyilvánul meg. Ahogyan a terrorelhárítás működik (lefogjuk, mielőtt a gyanúsított elkövetné, azaz megelőző csapást alkalmazunk; vö. Philip K. Dick: *Különvélemény*), ugyanazt eredményezi az „orwelli” világtól való félelem is (sérüljön a védelmi rendszer, mielőtt totalizálna a megfigyelés). Andrew „bunnie” Huang provokatív kérdésével élve:

Annyira a félelem rabjaivá váltunk, hogy most már művészek, hackerrek, vagy akár egy csapat Harajuku Fan Madnesst játszó kölyök is minden további nélkül terroristának tekintendő?<sup>10</sup>

Úgy tűnik, valami hiba lehet a mátrixban. Mindjárt látni fogjuk, mi az, előbb azonban ki kell térnünk egy korszakalkotó jelenségre.

Doctorow regényében a Nagy Testvér kijátszását egy kriptográfiai mozzanat teszi lehetővé. Ez az úgynevezett kulcsmegosztás dilemmája: ha valaki kódolt üzenetet küld partnerének, akkor valahogyan el kell juttatnia neki a kulcsot is, hiszen a nélkül nem fogja tudni elolvasni az üzenetet. Ennek persze számtalan módja van, de tétélezzük fel, hogy kettejük érintkezését egy harmadik fél folyamatosan figyeli,

10 Andrew „bunnie” Huang *utószava* = Cory Doctorow, *Kis Testvér*, ford. CSÖRGŐ Norbert, Metropolis Media, Budapest, 2010, 345.

11 Simon SINGH,  
*Kódkönyv: A rejtje-  
lezés és rejtjelfejtés  
története*, ford.  
SZENTGYÖRGYI József,  
Park Könyvkiadó,  
Budapest, 2001,  
harmadik kiadás:  
2007, 284.

12 DOCTOROW, I. m.,  
140–141.

13 Ez az „evidencia”  
természetesen elké-  
pesztő szellemi tel-  
jesítmények ered-  
ményeként vált  
lehetségessé, amiről  
Simon Singh idézett  
könyve részletesen  
beszámol.

és megpróbálja elfogni az üzenetet, következésképp a kulcsot is. Hogyan zárható ki a kommunikációból ez a harmadik fél? A titkosítóknak tényleg meg kell osztaniuk a kulcsot? Vagyis ahhoz, hogy két ember megosszon egymással egy titkot, eleve birtokában kell lenniük egy közös titoknak, a kulcsnak? A válasz erre a kérdésre sokáig egyértelmű igen volt, s ez már-már örületbe kergette a kriptográfusokat. Elvégezhető azonban egy gondolat kísérlet, amely alapján megoldható a 22-es csapdájának tűnő dilemma. Képzeljünk el egy olyan állapotot, amelyben minden üzenetet elolvassanak az illetéktelenek, ha ahhoz hozzáférnek (Doctorow regényében a terrorelhárítás). A szóban forgó feladó-címzett páros azonban a következőképpen cselekszik. Egyikük a titkos küldeményt berakja egy vasládikába, lezárja a lakatot a saját kulcsával, majd elküldi a címzettnek. Ez az utóbbi természetesen – mivel nem rendelkezik a kulccsal – nem fog hozzájutni az üzenethez, de egyelőre nem is ez a célja. Eszébe jut ugyanis egy fölöttébb hasznos megoldás. Ő is fog egy lakatot, szintén lezárja a vasládikát, majd visszaküldi a feladónak. A küldemény tehát visszajut a kiindulópontjához, immár két lakattal biztosítva. Az illető fogja a vasládikát, és a saját eredeti lakatját kinyitja, majd így küldi el ismét a címzethez. Aki pedig – mivel már csak az a lakat van a ládikán, amit ő rakott rá – kinyitja a zárat, és elolvashatja az üzenetet. A mindig figyelő Nagy Testvért ily módon sikerül kizárni a kommunikációból.

A *Kis Testvér*ben a titkosítás a nyilvános kulcsú kódolásra épül – melynek „nagy előnye, hogy kiküszöböli a hagyományos sifírozás és desifírozás minden problémáját”<sup>11</sup>, de a végeredmény ugyanez. (Érdemes hosszabban idézni.) „A nyilvános kulcsú kódolás esetében mindkét fél két kulccsal rendelkezik. [...] Amit az egyik kulccsal bekódolsz, azt a másikkal lehet kikódolni, és persze fordítva. [...] Tehát, fogod e két kulcs valamelyikét (mindegy, melyiket), és nyilvánossá teszed. [...] A másikat viszont az elméd legsötétebb zugaiban tárolod, és védelmezed az életed árán is. [...] Először [az üzenetet] bekódolod a saját kulcsoddal, aztán elküldöd, és amikor megérkezik, ők tudni fogják, hogy az tőled érkezett. Honnan? Hát onnan, hogy ha meg tudják fejteni a te nyilvános kódodat használva, akkor az üzenet csakis a te saját kulcsoddal készülhetett. [...] Azonban ez sajnos nem fogja titokban tartani az üzeneteidet. [...] Ezért nem csak a te saját kulcsoddal kell titkosítanod az üzeneteidet, hanem a másik fél nyilvános kulcsával is. Így már két lakat is védi. Az első – a másik fél nyilvános kulcsa – csak akkor nyílik ki, ha megfejtik a másik fél saját kulcsát használva. A második – a te saját kulcsod – viszont csak a te nyilvános kulcsod révén értelmezhető. Amikor a másik fél, akivel kommunikálsz, megkapja az üzenetet, mindkét kulccsal kikódolja, és most már biztos lehet abban, hogy te írtad, és csak ő tudja elolvasni.”<sup>12</sup> Ami tehát nem volt lehetséges Winston számára Óceániában (az 1984-ben), az a digitális korszakban evidens megoldásnak számít.<sup>13</sup>

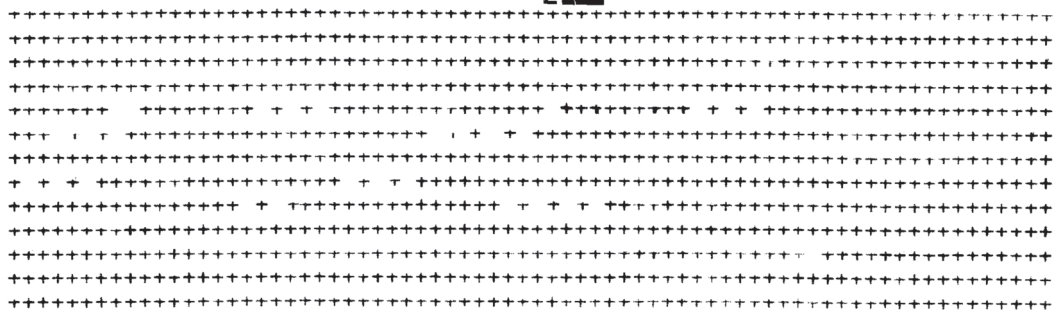


## Konklúzió (Doctorow módra)

Visszatérve az „orwelli” problematikához, mint említettük, a Nagy Testvér Doctorow regényében a terrorelhárítás, az a szervezet, melyben a lakosság védelmének ideológiája szembefordul az egyéni szabadsággal, és mindenki gyanúsítottá válik. Azaz ebben a világban veszendőbe ment az az alapelv, mely szerint „A magánélet szerves része a biztonságnak, nem pedig az ellensége.”<sup>14</sup> Mivel a humanizmus fentebb említett paradoxona a terrorelhárítás oldalán képződik meg, az ellenállóknak elég erre rámutatniuk, a rendszerbe – autoimmun elemként – bele van írva önmaga buktatója. A mű tehát egy olyan 1984-olvasat, amelyben nem csak előáll a paradoxon, de önnön logikája mentén le is lepeződik a humanizmus ideológiája. Az „orwelli” világ toposza itt válik megértett hagyománnyá (az 1984 ezek szerint valóban túlmutat a politikai és a lélektani allegorizálás keretein), de egyben aszimmetrikus tapasztalattá is: minden Nagy Testvér csak Kis Testvér lehet, mert sebezhető: *ha néhány tinédzser képes kijátszani az antiterrorista rendszert, akkor az a valódi terroristák ellen sem nyújt védelmet.* Ennek a viszonyrendszernek az átláthatósága a jövő társadalmá és a titkosítási médiumok összefonódása szempontjából valóban döntőnek bizonyulhat: „A biztonsági rendszerek esetében – olvasható Doctorow regényében a főszereplő első blogbejegyzéseként – nem az a fontos, miként működnek, hanem az, hogy miként omlanak össze.”<sup>15</sup> Különös erővel vésődik ez a cáfolhatatlan kijelentés a tudatunkba, hiszen a szóban forgó regény erőteljesen sugallja, hogy minden Nagy Testvér valójában csak egy kriptográfiai dilemma, amely megoldható; sorsa ezért elkerülhetetlenül a megsemmisülés.

14 Bruce Schneier utószava = DOCTOROW, I. m., 340. Mindezt a regény folytatása, a *Homeland* a következőképpen összegzi: „Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy híd abban a városban, ahol élek, amit terroristák robbantottak föl. És ezzel négyezer embert öltek meg. Akkor azt mondták nekünk, hogy minden megváltozik. És azt, hogy már nem ugyanazok a jogaink, mint korábban, mert a terroristák elfogása fontosabb, mint az emberek szabadsága.” Cory DOCTOROW, *Homeland*, ford. OSZLÁNSZKY Zsolt, Metropolis Media, Budapest, 2015, 130.

15 DOCTOROW, *Kis Testvér*, 116.



## PIANO MUSIC

Kerekes László: **Partitúra**, 1971